

Đi Lễ Đầu Xuân

Sao Khuê

Tặng Tố Miên

Lên chùa... lên chùa
lên chùa...
lên chùa... lên chùa...
Í a... lên chùa, nghe kệ nghe kinh
nghe kinh
Nghe kệ nghe kinh...
nghe chuông nghe mõ cho mình ngộ ra.
Rong chơi... rong chơi trong cõi ta bà
đến khi chợt tỉnh... .chợt tỉnh
Gần qua một đời...
một đời
Môi nhăn chợt nở nụ cười
không không có có
không không có có...
vẫn người thế gian
Mộng đời sương khói thành tan
khi vui hơn hờ... khi buồn thở than
thở than...
Thời gian qua... mộng cũng tàn
Nay xin giữ lại an nhàn thanh thoi
ới ơi... ..

- Sao Khuya!
- Gì vậy?
- Bà hay nghiên cứu, ngâm cứu, vậy bà có biết tại sao người ta lại nói “*Lễ quanh năm không bằng rằm tháng giêng*”. Câu này có đúng không và từ đâu ra vậy?
- Đúng quá đi chứ. Bà biết tại sao không? Ngày mùng một là ngày quan trọng nhất trong năm, là ngày đầu của một năm, giống như tình yêu đầu đời mà người ta lại không đi lễ ngày này...
- Ủ ờ nhỉ, tại sao vậy nhỉ?
- “Bao giờ tôi về gần em cùng đêm; này trăng, này sao dang ý thơ *(Lê trạch Lưu)”
Sao lại có người lười như thế, không chịu tự tìm mà tối ngày thắc mắc, théc mét... Ngày mùng một tết là ngày đầu năm nhưng người ta còn bận ăn tết, cúng tết, chúc tết, đi thăm tết: *mùng một nhà cha, mùng hai nhà mẹ, mùng ba nhà thầy...*
- Khoan khoan... Tại sao lại mùng một, mùng hai... mùng là cái gì? mùng của con gà à?
- Bao giờ thì bà mới chữa được cái tật chưa xong điều nọ đã sợ điều kia. Hỏi điều 1 chưa trả lời thì lại nhảy sang câu hỏi khác vậy nhỉ?
- Nhưng gặp cái không biết thì phải hỏi liền, tỳ nữa quên mất thì sao?
- Lại sao! tôi nói rồi! Trăm năm trong cõi người ta, cái gì không biết thì tra Google. “Mùng”, tiếng Hán là “sơ” được đi kèm với những ngày đầu tháng, từ mùng 1 đến mùng 10 là sơ nhất, sơ nhị, sơ tam... Sơ tam, sơ tứ Nguyệt mông lung, bán tự ngân câu, bán tự cung... Không được hỏi nhé. Đó là bài thơ của sư cụ và chú tiểu chùa Hàn Sơn đưa đến bài thơ “Phong Kiều dạ bạc” của Trương Kế. Bà về tra Google sẽ thấy... Hôm nay mình giới hạn ở chủ đề ngày tết và đi chùa thôi nhé... Những ngày đầu năm bận rộn trôi qua, đến tận ngày rằm tháng giêng âm lịch, trăng sáng rất đẹp mọi người mới được thanh thoi mà nghĩ đến thần, thánh, Phật, Trời. Hồi đó, ngày này bà ngoại Sao Khuê và các cụ bạn “chạy sô”. Các cụ dậy từ sáng sớm tinh mơ để đi chùa. Chùa gần rồi tới chùa xa nhưng phải làm thế nào để đi được càng nhiều chùa càng tốt. Tinh cờ có gặp nhau ở sân chùa thì các cụ hỏi nhau “từ sáng đến giờ cụ đi được bao nhiêu chùa rồi ạ?” Hình như các cụ tin rằng đi được càng nhiều chùa thì càng nhiều phước nên có cụ còn bao xe xích lô đạp để được chở đi nhiều chùa trước khi chùa đóng cửa.

- Sao không đợi ngày hôm sau đi tiếp?
- Ngày hôm sau thì hết linh thiêng rồi, có đi cũng không được phước bằng đi chùa ngày rằm.
- Lạ nhỉ, nhưng phải có một lý do để người ta tin là lễ ngày rằm tháng giêng thì nhiều phước.
- Dĩ nhiên rồi, ngày mùng một là ngày đầu tháng, đầu năm, nhưng đêm lại tối đen, phải chờ đến ngày rằm thì mới có trăng sáng. Ngày rằm đầu tiên trong năm là rằm tháng giêng nên người ta mới rủ nhau đi chùa. Theo nhà văn Toan Ánh trong cuốn “Phong tục Việt Nam” thì ngày rằm tháng giêng trở thành một ngày quan trọng như ngày tết đầu năm và được gọi là tết Nguyên tiêu hay tết Thượng nguyên hay tết Trạng nguyên. Lễ hội này bắt nguồn từ Trung Quốc, có thể xuất phát từ đạo Lão và ngày rằm tháng giêng là ngày kính Thiên quan đại đế tức ông Trời trong Tam Quan đại đế (tức Thiên quan, Địa quan và Thủy quan trên thiên đình), mong ngài ban phước. Lễ Thượng nguyên không phải là một ngày lễ Phật, có thể bắt nguồn từ tục cúng tế thời Hán Vũ Đế, người ta trưng đèn trên cây nêu trước cửa, người ta chơi lồng đèn ngũ sắc. Lễ có thể kéo dài từ 13 đến 17 tháng giêng. Người ta cũng làm lễ cầu an cầu phước, ăn bánh trôi, ngâm thơ, thả lồng đèn và viết những ước nguyện của mình vào đèn lồng. Thời xưa thì nhà vua họp các ông trạng vào vườn thượng uyển uống trà, xem hoa, ngắm cảnh, làm thơ
- Nhưng tại sao lại gọi là tết Nguyên tiêu, tết trạng nguyên, tết Thượng nguyên?
- Tết Nguyên tiêu thì “nguyên” có nghĩa là đầu tiên và “tiêu” có nghĩa là ban đêm nên nguyên tiêu nghĩa là đêm rằm đầu tiên trong năm. Tết Nguyên tiêu cũng còn gọi là Thượng nguyên vì Thượng là trên, trung là giữa, hạ là dưới, nguyên tiêu ý làm đêm rằm đầu tiên của năm. Ngoài tết Nguyên tiêu là rằm tháng giêng còn có tết Trung nguyên là rằm tháng 7 và tết Hạ nguyên là rằm tháng 10. Tết Trung nguyên là ngày rằm tháng 7 còn gọi là ngày “Vu lan báo hiếu” hay “ngày rằm xá tội vong nhân”.

Tết Hạ nguyên còn gọi là lễ mừng lúa mới mong cho mùa màng thuận lợi, tổ chức ngày rằm tháng 10. Ngày rằm tháng giêng cũng là một ngày quan trọng trong đạo Phật. Đây là ngày đại hội thường niên của các chư Phật tổ, có tên là Caturangasannipata. Đại hội các thánh tăng khai mạc đúng vào ngày rằm tháng 1 âm lịch tại Trúc Lâm tịnh xá (Veluvana). Trong đại hội Phật thuyết cho 1250 vị tỷ kheo về Patimokka tức giới luật. Hiện nay Phật giáo Nam tông vẫn còn giữ truyền thống này vì giới luật là nền tảng của Phật giáo. Ngày này có tổ chức lễ đặt bát đến các chư tăng, lễ thọ giới, lễ quy y, lễ thuyết pháp, lễ hạnh đầu đà.

Ở Lễ Đầu Đà (Dhutanga) tăng ni sẽ thức một đêm để tưởng nhớ đức Phật, tham gia học hỏi, thực hành thêm về giáo lý qua thuyết pháp, chiêm bái xá lợi, hành thiền, vấn đáp Phật pháp, hái hoa chánh pháp, luận đạo...

- Ủa, mà sao tháng 1 lại gọi là tháng giêng nhỉ?
- Chữ “giêng” cũng bắt nguồn từ tiếng Hán. Tháng 1 là tháng đầu tiên được coi là tháng chính thống, tháng đầu tiên, rồi từ chữ chính khi phát âm lơ lửng biến thành giêng.
- Trong dân gian có bài: Tháng giêng là tháng ăn chơi - Tháng hai cờ bạc tháng ba rượu chè...
- Nhảm nhí nào,

*Tháng giêng là tháng ăn chơi
Tháng hai trồng đậu, trồng khoai, trồng cà.
Tháng ba thì đậu đã già,
Ta đi, ta hái về nhà phơi khô.
Tháng tư đi tậu trâu bò,
Để ta sắp sửa làm mùa tháng năm.
Sớm ngày đem lúa ra ngâm,
Bao giờ mọc mầm ta sẽ vớt ra.
Gánh đi, ta ném ruộng ta,
Đến khi nên mạ, thì ta nhổ về.
Lấy tiền mượn kẻ cấy thuê,
Cấy xong rồi mới trở về nghỉ ngơi.
Cỏ lúa dọn đã sạch rồi,
Nước ruộng vơi mười, còn độ một hai.
Ruộng thấp đóng một gàu dai,
Ruộng cao thì phải đóng hai gàu sòng.
Chờ cho lúa có đòng đòng,
Bây giờ ta sẽ trả công cho người.
Bao giờ cho đến tháng mười,*

*Ta đem liềm hái ra ngoài ruộng ta.
Gặt hái ta đem về nhà,
Phơi khô quạt sạch ấy là xong công.*

- Ở này, tại sao tháng 10 thì gọi là tháng 10 đến tháng 11 thì lại gọi là tháng Một rồi tháng 12 lại gọi là tháng Chạp nhỉ?
- Thắc mắc hợp lý. Tặng bà 10 điểm. Theo lịch cổ đại Trung Quốc, Hoàng Đế quy định tháng đầu tiên trong năm tính từ ngày bắt đầu Đông chí. Theo đó, từ ngày này trở đi là “tháng Một”, tháng tiếp theo là “lạp nguyệt” (tháng Chạp), rồi “chính nguyệt” (tháng Giêng), nhị nguyệt, tam nguyệt... Nguyệt ở đây không có nghĩa là “trăng” như từ khi trăng là nguyệt * (Trịnh công Sơn)... Nguyệt ở đây nghĩa là “tháng” như... kinh nguyệt của phụ nữ. Tiếp tục tính tới thì cuối năm là tháng 10. Thành ra mỗi năm vẫn có 12 tháng nhưng tháng 11 trở thành tháng Một, tháng 12 thành tháng Chạp: Một, Chạp, Giêng, Hai, Ba, Tư, Năm, Sáu, Bảy, Tám, Chín, Mười. Tháng Một không phải là tháng thứ thức 1, mà là tháng 11. Cũng nguyên do này mà người con thứ 11 trong gia đình có tên là Một, còn người con cả thì lại có tên hay thứ là Hai. Một và Chạp là hai tháng quan trọng trong năm, nhất là với nhà nông nên có những câu dạy người ta như *Dưa gang Một, Chạp thì trồng. Chiêm cấy trước Tết thì lòng đỡ lo* hay nói về ảnh hưởng thời tiết như *Bà khen con bà tốt. Đến Một, Chạp bà biết con bà*, ý nói đến tháng lạnh thì con bà hết còn đẹp do da bị khô và nhăn.
- Chiêm thì tôi biết rồi. Ở miền Bắc, một năm có hai vụ lúa là lúa mùa và lúa chiêm. Trong “Vân đài loại ngữ” Lê Quý Đôn chép rằng người Nam giao tiếp với người Chiêm (Chiêm Thành) nên trồng được nhiều thứ lúa chín về mùa hạ gọi là lúa chiêm. Lúa Chiêm thường cho năng suất cao và cũng có nhiều giống khác nhau chịu lạnh giỏi vì vụ chiêm xuân bắt đầu gieo từ cuối tháng 10 đầu tháng 11 và thu hoạch vào cuối tháng 5 năm sau. Vụ lúa mùa bắt đầu gieo trồng từ cuối tháng 5 và thu hoạch vào tháng 11, cần phải lựa giống cho tốt để bảo đảm cây lúa phát triển tốt do thời tiết có thể thay đổi nhanh chóng. Lúa mùa thường là giống lúa địa phương và phải để ý đến điều kiện chiếu sáng trong ngày cho cây lúa có thể ra hoa kết hạt. Miền Nam Việt Nam nhờ khí hậu ẩm áp nên sẽ có ba vụ mùa lúa trong năm là đông- xuân, hè- thu và mùa. Vụ đông xuân bắt đầu gieo cấy từ tháng 12 và ở các vùng ven sông để bảo đảm đủ nước tưới lúa. Vụ hè thu bắt đầu cuối tháng tư, tháng 5 khi mùa mưa bắt đầu. Vụ mùa ở vùng Đông Nam bộ bắt đầu gieo cấy từ tháng 7 tháng 8 hằng năm nhưng cũng thay đổi tùy theo lịch mưa xuất hiện hằng năm.
- Bravo! Bà có để ý là tháng giêng và tháng 2 nông dân thường được nghỉ ngơi vui chơi
*Bao giờ cho đến tháng hai, cho làng vào đám cho ai xem chèo .
Bao giờ cho đến tháng Ba, ếch cắn cỏ rần lòi ra ngoài đồng.*
Đây là một bài về nói ngược, thay vì rần cắn cỏ ếch lại thành ếch cắn cỏ rần, chúng ta sẽ đề cập đến ở một bài khác. Bây giờ bà thử giải thích tại sao người ta không nói tháng 1 mà nói tháng giêng?
- Tháng 1 tiếng Hán là thập nhất nguyệt, tháng 12 là Lạp nguyệt, nếu tiếp tục tháng 1 là nhất nguyệt thì e lộn xộn nên là lý do gọi là “tháng đầu tiên” hay “tháng chính” thành tháng Giêng như vừa nói ở trên. Cũng còn một lý do nữa để tháng 1 thành tháng Giêng vì tiếng Tàu cũng có một tiếng Một nhưng lại có nghĩa là “chết” “mai một” mà người ta thì lại muốn kiêng kỵ đầu năm không nói đến chết chóc.
- Tại sao tháng 12 không gọi là thập nhị nguyệt mà lại gọi là “lạp nguyệt”?
- Cũng theo tiếng Tàu thì “lạp” có nghĩa là lẽ, tế, giỗ. Lạp nó chạp ra là Chạp, thành ra có chạp mò, chạp mả, giỗ chạp... Qua tháng Một thì công việc đồng áng đã xong, tiết trời lạnh lạnh và khô, thích hợp cho trồng cái bắp, cải cúc, xu hào, mướp, hành ngò hay bông hoa. Đến tháng Chạp thì thu hoạch cải, ngô, khoai, mía...
- Nãy giờ chúng ta nói đủ thứ nhưng tại sao người ta không gọi tháng bốn mà lại gọi tháng tư?
- Ở há, chịu thua, chẳng thấy ai giải thích vì sao lại gọi là tháng tư thay cho tháng 4 và tháng tư thì có rất nhiều sự kiện đặc biệt như ngày 1 tháng tư là ngày cá tháng tư, tha hồ nói dối rồi ngày 14 tháng tư là ngày lễ tình yêu... Ha ha, mười bốn tháng tư chứ không phải mười tư tháng bốn... Rồi ngày lễ Phục Sinh, ngày giỗ tổ Hùng Vương. Có một sự kiện rất đặc biệt là ngày mùng 1 của tháng tư và tháng 7 trong năm đều rơi trúng cùng ngày trong tuần, thí dụ năm 2025 là ngày thứ ba. Ha ha...
- Tại sao vậy nhỉ?
- Thì ở trên đời còn nhiều điều không hiểu và sống đến hết đời cũng chẳng hiểu ra... * (Mai Thảo) và nãy giờ chúng ta vẫn tiếp tục lan man như cũ, chuyện nọ sọ chuyện kia!

Sao Khuê viết theo tài liệu trên mạng,
Ngày 7 tháng 2 năm 2025

